

KSIĄŻKI W PRZEMIANACH CZASU TEMATEM MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI W CZESKIM KRUMLOVIE. 23-26 października 2014 r.

W mieście leżącym nad brzegami Wełtawy, wpisanym na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, malowniczym Czeskim Krumlovie, w dniach od 23 do 26 października 2014 r. odbyła się międzynarodowa konferencja pod hasłem „Książki w przemianach czasu” (Knihy v proměnách času). Organizatorami jej byli: Instytut Romanistyki Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach, Biblioteka Naukowa w tymże mieście, Biblioteka Muzeum Narodowego w Pradze oraz Gimnazjum w Czeskim Krumlovie.

Od prawej prof. Ewa Andrysiak i mgr Ewa Obala

Uczestnicy konferencji do Czeskiego Krumlova zjechali się z Austrii, Francji, Polski, Słowacji, Szwajcarii, Węgier, Włoch oraz wielu zakątków Czech. Spotkali się na głównym rynku i tam w towarzystwie przewodników zwiedzali historyczne centrum miasta o niepowtarzalnym średniowiecznym charakterze i o nienaruszonym przez wieki dziedzictwie architektonicznym. Wśród oglądanych zabytków szczególne wrażenie robił górujący nad miastem i Wełtawą monumentalny zamek, który w XIII wieku zbudowany został na nadbrzeżnej skale. Po obejrzeniu miasta i poznaniu jego dziejów, wszyscy zostali zaproszeni na uroczystą kolację do restauracji „Maštal” na placu Svornosti.

W drugi dzień otwarcia konferencji w sali wykładowej Gimnazjum dokonał dr Pavel Král, prodziekan Wydziału Filozofii Uniwersytetu w Czeskich Budziejowicach wprowadzając słuchaczy w tematy mówiące o książce na przestrzeni dziejów. Po nim organizatorka konferencji prof. Jitka Radimská, także powitała wszystkich i oprócz kwestii organizacyjnych zaprezentowała czasopisma pt. „Opera Romanica”, w których publikowane są materiały po-konferencyjne, wydawane już od 2000 r. Nad całością tego naukowego spotkania czuwała również Lucie Musilova dbając o prawidłowy jego przebieg oraz Anna Koubova tłumacząc wystąpienia prelegentów na jęz. czeski, niemiecki i francuski.

Uczestnicy obrad

W pierwszej sesji pt. „Przemiany praktyki edytorskiej – forma, ilustracja” moderatorem został dr Richard Šípek. Referat pt. „Zmiana poprzez zachowanie? O humanistycznych edycjach łacińskich panegiryków” prof. Elisabeth Klecker (Instytut Filologii Klasycznej Średniowiecznej i Nowołacińskiej Uniwersytetu Wiedeńskiego – Austria) miał rozpocząć obrady, niestety z powodu nieobecności referentki został on przekazany do wglądu zainteresowanym słuchaczom. Sesję więc zainaugurował dr Kamil Boldan (Czeska Biblioteka Narodowa w Pradze Zakład Rękopisów i Rzadkich Książek – Czechy) mówiąc o „Jednokartkowej ofercie augsburskiego drukarza Günthera Zainera w Bibliotece na Rosenbergu w latach 70. XV w”. Prelegent wyjaśniał, że wraz z rozwojem druku, drukarze stosując podobną technologię zaczęli w swych wydawnictwach umieszczać jednostronicową reklamę zawierającą informację z przeglądem tytułów, które mieli na składzie. Z 1476 r. zachowało się 50 takich efemerycznych wydawnictw i dzięki nim znamy dzisiaj augsburskiego drukarza, który adresował swoje książki do panów na Rosenbergu. Znajdują się one obecnie w Paryskiej Bibliotece Narodowej i w Bibliotece Zamkowej w Czeskim Krumlovie. Kolejna referentka mgr Hana Beránková (Biblioteka Akademii Nauk Republiki Czeskiej w Pradze – Czechy) omówiła „Rodzaje frontyspisu w czeskiej niereligijnej literaturze XVII w. w rozumieniu strategii interesów czeskich i morawskich drukarzy, wykładowców i księgarzy”. Wypowiedź ta odnosiła się do książki uczestniczącej w procesie zmian następujących pod kątem zawartości układu graficznego tekstu, a także pod względem aparatu ilustracyjnego. Przyczyną tego zjawiska była strategia biznesowa, która miała wpływ na wygląd książki i elementy jej zdobienia. Wprowadzane były nowe typy dekoracji w formie frontyspisu, czyli strony poprzedzającej bogato ilustrowaną kartę tytułową. Następny wystąpił lic. phil. Christian Scheidegger (Centralna Biblioteka w Zurychu – Szwajcaria) przedstawiając referat pt. „Książki kultowe: czytelnictwo i przedmiot zbieractwa. Uwagi do obchodzenia się z książkami w Zurychu w latach 1500-1800”. Jego treść skupiała się wokół czytelnictwa, gromadzenia książek oraz przemian kultury książki w Zurychu od początku XVI do końca XVIII w.

Po przerwie w dalszej części sesji zatytułowanej „Przemiany praktyk czytelniczych” przewodniczącą została dr Claire Madl z CEFRES (Ośrodek Kultury Francuskiej – Stypendium dla młodych badaczy) z Pragi. Obrady rozpoczęła mgr PhD. Erika Juríková referatem współautorskim z Ladislavem Tkáčikiem (Wydział Filozoficzny Uniwersytetu w Trnawie –

Słowacja) pt. „Książka jako odzwierciedlenie społeczności zakonnej”. Prelegentka dokonała w nim analizy zbiorów bibliotecznych (pod względem autorów, informacji o ich pochodzeniu itp.) w zamkniętych społecznościach zakonnych kapucynów w klasztorach Bratysławy i Pezinoku, łączących ich w ten sposób ze światem zewnętrznym. Kolejno wystąpił dr Ádám Hegyi (Katedra Studiów Kultury i Informacji Naukowej Uniwersytetu w Seged – Węgry), a mówił on o roli intrologatora kaznodziei w formowaniu opinii węgierskich i niemieckojęzycznych gmin reformowanych XVIII stulecia w oparciu o wydrukowane książki. Referent podkreślił, że na terenie Węgier książka służyła jako środek podwyższania poziomu wykształcenia ludu. Następnym tematem był „Rynek starodruków w XX w. jako problem historiograficzny; uwagi wstępne”, który przedstawił prof. Edoardo Barbieri (Uniwersytet Katolicki w Mediolanie – Włochy). Profesor zauważył, że Włochy są miejscem skupiającym dziedzictwo kulturowe świata, w tym posiadają tysiące rękopisów i starodruków, które trafiały także na rynek i były sprzedawane przez wielu księgarzy. Wśród nich warto poznać Leo Samuela Olschkiego z Florencji, którego działalność księgarska wniosła duży wkład w popularyzację książek włoskich na świecie oraz Giuseppe Martinia de Lucquesa z USA, a później działającego w Szwajcarii, który opracował katalogi starodruków. Na koniec sesji przemawiał PhDr., CSc. Viliam Čičaj (Instytut Historyczny Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie – Słowacja), który pokazał problematykę książki w okresie przełomu w komunikacji nowożytnej. Badania w tej dziedzinie wykazały, że średniowieczne społeczeństwo doświadczało rozkwitu technik komunikacji (książki, pamflety, mapy itp.), co doprowadziło do zmian w mentalności, efektem tych przemian były pozytywne i negatywne ich skutki.

Po pierwszej części obrad organizatorzy zaplanowali dla uczestników ciekawą atrakcję. Zaproszeni zostali do zwiedzania pobliskiego zabytkowego zamku i biblioteki zamkowej w Czeskim Krumlovie. Można było w niej obejrzeć znajdujące się tu od wieków inkunabuły, starodruki i inne cenne księgi.

Drugą część sesji pt. „Transformacje gatunku” poprowadził mgr Jindřich Špinar, a zapoczątkował ją dr Vojtěch Balík (Instytut Filozoficzny Akademii Nauk Czeskiej Republiki w Pradze - Czechy) tematem „Consultatio jako gatunek polemiki polityczno-religijnej a Consultatio J. A. Komenského”. Referent objaśnił słuchaczom znaczenie terminu Consultatio (konsultacja, porada, narada), który pojawiał się w XVI i XVII w. i w tekstach medycznych, prawniczych, a najczęściej używano go w sferze polityczno-religijnej. Nazwa ta znalazła się także w fundamentalnym dziele Komeniusza. Kolejna w panelu wystąpiła dr Jaroslava Kašparová (Biblioteka Muzeum Narodowego w Pradze – Czechy) omawiając *Amadís de Gaula* jako “podręcznik dworzanina” i podręcznik do języków. Wykład ten dotyczył transformacji gatunku i treści książek, od rycerskich powieści po podręczniki konwersacji i języków. Ostatnia przed przerwą na mównicę weszła prof. dr, CSc. Mária Kohútová (Instytut Historyczny Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie – Słowacja) przedstawiając dzieło Samuela Timona pt. *Purpura Pannonica* z 1715 r. Twórca tej monografii obejmującej biografię kardynałów z okresu średniowiecza pochodził z Węgier i zapoczątkował dziedzinę nauki zwaną historiografią klasyczną.

Moderatorem następnej części sesji został prof. dr, CSc. Václav Bok (Wydział Edukacji UJ w Czeskich Budziejowicach), a obrady rozpoczął dr Richard Šípek (Biblioteka Muzeum Narodowego w Pradze - Czechy) przedstawiając drogi książek wrocławskich duchownych w epoce nowożytnej. Mówca nadmienił, że prywatne zbiory duchownych z Dolnego Śląska (katolików i protestantów) uważane są za najważniejsze zbiory biblioteczne tej epoki, sta-

wiane obok bibliotek lekarskich i patrycjuszowskich, nie licząc zbiorów szlachty. Książki w tamtych czasach po śmierci właścicieli nie tylko trafiły do biblioteki kapitulnej, ale też do mieszczańskich i szlacheckich bibliotek prywatnych, co można rozpoznać po proveniencji. Wiele z nich znajduje się w praskiej Bibliotece Nostitzów oraz we wrocławskiej Bibliotece Uniwersyteckiej.

Na mównicy prof. Krzysztof Walczak

Kolejny w sesji wystąpił prof. dr hab. Krzysztof Walczak (Uniwersytet Wrocławski – Polska), omawiając przemiany polskich podręczników do nauczania historii w XIX w. i ich miejsce w historii polskiej książki. Pan profesor zajął się historią podręczników pod kątem różnych typów szkół i ich znaczeniem dla zachowania języka polskiego w dziewiętnastowiecznej Polsce. Prelegent poświęcił wiele uwagi problemom wydań tych książek, drukarniom, księgarniom oraz ich recepcji w szkole i domu. Następnie wystąpiły: mgr Beata Ricziová (Wydział Lekarski Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie – Słowacja) i dr Katarína Pekařová (Biblioteka Uniwersytecka w Bratysławie – Słowacja) na temat katechizmu zdrowia i jego europejskiej drogi. Celem referatu był przegląd wiedzy zdrowotnej w okresie oświecenia i oddźwięk jaki w Europie znalazł „Katechizm zdrowia” z 1794 r. autorstwa lekarza Bernarda Christopha Fausta z Bückenburgu. Na koniec obrad dr Jindra Pavelková (Morawska Biblioteka Krajowa w Brnie – Czechy) mówiła o napływie drukowanych książek liturgicznych do Rajhradzkiej Biblioteki Klasztornej. Referentka dokonała przeglądu losów rękopiśmiennych i drukowanych książek znajdujących się za murami klasztoru w Rajhradzie i zwróciła szczególną uwagę na fakt, że wśród rękopisów średniowiecznych znajdują się też rękopisy nowożytne, co oznacza, że tradycja rękopiśmienniczych książek u benedyktynów była bardzo mocna jeszcze w XVII w.

W następnym dniu, sesja trzecia pt. „Transformacja poszczególnych dzieł”, była prowadzona przez dr CSc. Viliama Čičaja. Rozpoczęła ją mgr Dana Stehlíková (Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Masaryka w Brnie – Czechy) referatem „Dzieło Krystiana z Prachatic”. Prelegentka przedstawiła twórcę dzieła (nauczyciela, znaną osobistość literacką na przełomie XIV i XV w., zajmującą się matematyką, astronomią i medycyną oraz przedstawiciela ruchu reformacji i przyjaciela Jan Husa), a także jego dezyderat z obszaru medycyny pt. *Herbularium* (pierwszy krytycznie wydany zieleńnik pochodzenia czeskiego, który zacho-

wał się do dziś w pięciu egzemplarzach). Kolejno w sesji głos zabrała prof. dr hab. Ewa Andrysiak (Uniwersytet Łódzki – Polska) na temat książki narodów słowiańskich w życiu i pracy Alfonsa Parczewskiego. Dzięki pani profesor można było bliżej poznać postać znanego polskiego naukowca, działacza społecznego i rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, który interesował się narodami słowiańskimi. Utrzymywał on bowiem kontakty z wieloma ludźmi, w tym z Rosjanami, Czechami, Słowakami, a szczególnie z Łużyczanami na przełomie XIX i XX w. Świadczą o tym jego prace publicystyczne, działalność, a także jego bogata prywatna biblioteka, która we fragmentach zachowała się do dzisiaj.

Dyskusja na temat wygłoszonych referatów, od lewej prof. Viliam Čičaj, Martin Bundi, dr Dana Stehliková, prof. Ewa Andrysiak, doc. dr, CSc. Marie Ryantová

W dalszej części dr Milan Svoboda (Katedra Historii Uniwersytetu Technicznego w Libercu – Czechy) dał wykład pt. „Jan Karel Rohn i jego Kronika miasta Liberec i Frydlant (1753-1763)”, dzięki któremu przypomniał członka zakonu cystersów, twórcę kroniki wydanej w 1773 r. Mówca porównywał dwie wersje tego dzieła jako źródła wiedzy, opisujące właścicieli i region północnych Czech jeszcze z czasów baroku. Kronika ta przez wieki inspirowała badaczy zajmujących się dziejami kraju. Następny referat pt. „Przez budowę ogrodów do sławy; druki wychodzący Jerzego Holika i ich zmiany”, przedstawiła doc. dr, CSc. Marie Ryantová (Instytut Archiwistyki i Historycznych Nauk Pomocniczych Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach – Czechy). Opisała w nim postać autora książek, przechodzącego wiele przemian, od dominikanina, po protestanckiego kaznodzieję. Napisał on kilka silnie antykatolickich książek, a w 1684 r. aby utrzymać się, opublikował wydawnictwo pt. *Budowa ogrodów w kraju i zagranicą*, wydawane od 1772 r. jeszcze 20 razy ze zmienionymi tytułami i w odmiennej formie.

„Transformacje poszczególnych dzieł” to temat drugiej części sesji trzeciej, której moderatorem została doc. dr, CSc. Marie Ryantová. Rozpoczęła ją dr Eva Frimmová (Instytut Historii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie – Słowacja) tematem „Peter Revai i jego dzieło historyczne o koronie królewskiej dawnych Węgier”. Prelegentka w swym wykładzie dokonała wnikliwej analizy dzieła pt. *De sacrae coronae Regni Hungariae ortu... fortuna*

brevis commentarius z 1613 r. pod względem okoliczności powstania, zawartości, ilości wydań, i tłumaczeń oraz poddała ocenie obecny stan zachowania poszczególnych egzemplarzy. Następna wypowiedziała się dr Eva Augustinová (Słowacka Biblioteka Narodowa w Martynie – Słowacja) dokonując analizy najczęściej publikowanej książki o słowackich atrybutach i jej zmianach w związku z otoczeniem wydawniczym. Była to *Cithara sanctorum*, którą wydawano ponad 215 razy w Słowacji i zagranicą. Służyła ona społeczności ewangelickiej zaspokajając potrzeby duchowe w formie pieśni religijnych. Później na mównicę weszła organizatorka konferencji prof. dr Jitka Radimská (Instytut Romanistyki Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach – Czechy) przybliżając temat „Historia pewnej książki. Przyczynek do wydań powieści *Listy Peruwianki* autorstwa pani de Graffigny”. Pani profesor opowiedziała o XVIII-wiecznym bestsellerze, który wielokrotnie był wznawiany dzięki swojej popularności i uzupełniany o kolejne listy oraz inne ciekawe treści, a także tłumaczony na różne języki. Powieść ta trafiła m.in. do czeskich i morawskich arystokratów mówiących po francusku, pozostając w ich zbiorach i świadcząc o rozwijającej się kulturze otwartej na świat. Na koniec przedpołudniowej sesji referat pt. „Od życia do dzieła; niepublikowane dzieła hrabiego Charles-Joseph de Clary-Aldringen (1777-1831)” omówiła doktorantka Matthieu Magne (Uniwersytet w Nicei – Sophia Antipolis – Francja). Zapewniała w nim, że w archiwum Decina w północnych Czechach znajdują się niepublikowane rękopisy – próby powieściowe, wiersze, szkice oraz dzienniki i korespondencja hrabiego z zamku w Teplicach. Pamiętki te rozpatrywane w wymiarze społecznym i literackim stanowią cenne źródło wiedzy mówiące o życiu ówczesnej arystokracji i stanowią epistolarny pamiętnik z licznymi dygresjami i myślami autora z przełomu XVIII i XIX w.

W przerwie pomiędzy sesjami, została zaplanowana wycieczka do Wyższego Brodu, którego historia sięga XII w. poprzez erekcję w 1259 r. klasztoru cystersów. W zwiedzanych obiektach można było zobaczyć gotycki obraz *Madonny vyšbrodskiej*, *Ołtarz Mistrza Wyższego Brodu* oraz wspaniałe do dziś zachowaną, bogato zdobioną barokową bibliotekę.

Sesję czwartą pt. „Przemiany księgozbiorów” poprowadziła dr Eva Frimmová, a zainaugurowała ją dr Marta Hradilová (Instytut Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej w Pradze – Czechy) wystąpieniem pt. „Biblioteka klasztoru klarysek w Czeskim Krumlovie”. Omówiła w nim dzieje klasztoru klarysek wzniesionego w Czeskim Krumlovie w 1782 r. przez Józefa II i zajęła się zawartością biblioteki, której spis zbiorów zachował się w archiwum Biblioteki Narodowej w Pradze, co pozwala na jej rekonstrukcję. W dalszej części dr Renáta Modráková (Biblioteka Narodowa Republiki Czeskiej w Pradze – Czechy) przedstawiła referat o rękopisach w prywatnym posiadaniu z klasztoru benedyktynek św. Jerzego na praskim zamku. Przypomniała w nim, że reguła św. Benedykta zabraniała posiadania jakichkolwiek własności, w to wchodziły również książki, zasada ta była jednak łamana w średniowiecznych klasztorach. Zakonnice większość kodeksów wносиły w posagu, a po ich śmierci trafiały one do biblioteki klasztornej, służąc wielokrotnie różnym zakonnikom. Rękopisy z opisywanego klasztoru są dzisiaj złożone w Bibliotece Narodowej w Pradze. Kolejny poruszany temat to „Biblioteka kościelna – należy do zakonu czy do świata? Wpływ inkorporowania do zakonu na charakter biblioteki farnej w pątnicznym mieście Kajów”, a wystąpił z nim mgr Jindřich Špinar (Państwowa Biblioteka Naukowa w Czeskich Budziejowicach – oddział klasztor Złota Korona – Czechy). Prelegent przedstawił historię miasta Kajów, związaną z klasztorem cystersów, położonego niedaleko miejscowości Złota Korona, gdzie w 1781 r. kościół w Kajowie podporządkowany został klasztorowi. Dzięki za-

sobom pism mnichów możemy zrekonstruować drogi książek wędrujących pomiędzy świątyniami, a zwłaszcza dzięki księdze mnicha Dominika Lebitha, który w XVIII w. miał wgląd do zawartości biblioteki i w 1805 r. wyjaśnił związek z pobliskim klasztorem. Ostatni przed przerwą już poza programem przemawiał dr Petr Mašek (Biblioteka Muzeum Narodowego w Pradze – Czechy) uczestnik projektu, mającego za zadanie rejestrację wszystkich książek z XVI w. z czeskich bibliotek przyzamkowych. Wyjaśnił, że w ramach projektu realizowanego przez Narodowe Muzeum w Pradze i Bibliotekę Muzeum Narodowego fotografowane są kolofony i najciekawsze egzemplarze książek (np. ręcznie malowane).

W drugiej części sekcji czwartej przewodniczącą została dr Jaroslava Kašparová, a obrady rozpoczęła mgr Lucie Heilandová (Morawska Biblioteka Krajowa Brnie – Czechy) referatem „Mateusz Franciszek Choryński z Ledskiej i książki z jego proveniencją w bibliotece klasztornej w Rajhradzie”. Referentka wyjaśniła, że w bibliotece tej znajduje się około 70 woluminów należących do brneńskiego biskupa Choryńskiego, które zostały tam przejęte w XVIII w. Są to książki w większości teologiczne, ale także naukowe, prawnicze oraz literatura klasyczna. Posiadają one rękopiśmienne ekslibrisy biskupa, jak również ekslibrisy klasztoru karmelitów i w większości są identycznie oprawione. Biblioteka Mateusza Choryńskiego musiała być ogromna, o czym świadczą zachowane w archiwum diecezji brneńskiej dwa egzemplarze inwentarzy, w których zapisano około 700 książek tego wykształconego bibliofila. Na koniec wystąpiła doc. Luca Rivali (Włoski Instytut Studiów Historycznych w Neapolu – Włochy), zapoznając słuchaczy z tematem „Pielgrzymka ludzi, pielgrzymka książek. Utworzenie biblioteki w Kustodii Ziemi Świętej w Jerozolimie”. Prelegentka domniemała, że franciszkanie zakładający swoją siedzibę w Jerozolimie w XIII w. posiadali książki (liturgiczne, służące do medytacji itp.), ale o historii biblioteki w Kustodii można mówić od początków XVI w. aż po dzisiejsze czasy. Potwierdzeniem są znaki własności i notatki, które znajdują się w księgach z XV i XVI w. w tejsze księżnicy.

Według przyjętej zasady, po każdym panelu miała miejsce dyskusja. Referujący w danej sesji prelegenci mieli szansę odpowiedzieć na zadawane pytania lub uzupełnić swoje wypowiedzi. Te ożywione dyskusje uzupełniały przedstawiane tematy i wzbogacały je o nowe treści.

W ostatnim dniu konferencji, w niedzielę 26 października, organizatorzy zaprosili uczestników na kolejną wycieczkę. Zobaczyć można było klasztor klarysek w Czeskim Krumlovie oraz Kajów – Złotą Koronę, gdzie zwiedzany był kompleks klasztoru cystersów (świątynia założona w 1263 r. najlepiej zachowany obiekt w Republice Czeskiej) i biblioteka klasztorna posiadająca niezwykle dzieła. Po tych atrakcjach wielu uczestników skorzystało również z przejazdu do Czeskich Budziejowic.

Podsumowując konferencję trzeba zaznaczyć, że była ona zorganizowana profesjonalnie i dzięki niej można było prześledzić losy książki przewijającej się na przestrzeni wieków oraz poznać wiele zachowanych najcenniejszych i najstarszych ksiąg, stanowiących bezcenne dziedzictwo narodowe Czech. By wprowadzić do obiegu naukowego tak ciekawe materiały w postaci referatów, organizatorzy zapewnili umieszczenie ich w kolejnej książce pokonferencyjnej.